

Drepturile omului ca drepturi subiective care traduc în ordinea juridică principiile naturale ale justiției

Adriana Odina *

Nota PRO VITA: Dreptul natural este fundamentul juridic și filosofic al mișcării pentru viață. Dreptul natural este acel drept care nu se datorează nici unei autorități umane, superior drepturilor (pozitive) stabilite de oameni și care le legitimează pe acestea. Cu alte cuvinte, este un drept propriu naturii umane și inalienabil, care nu poate fi anulat sau alterat de nicio autoritate. Unul din aceste drepturi este dreptul la viață, considerat în mod aproape unanim de toți promotorii jusnaturalismului ca existând din momentul concepției.

I. Aspecte introductive privind drepturile subiective naturale

În teoria clasică a dreptului natural se vorbește despre drepturi înnăscute și inalienabile. Nu numai că **fiecare individ le posedă prin natura sa, fără a avea nevoie să le dețină printr-un act și fără să poată să le înstrăineze**, dar **guvernanții trebuie să le respecte și să le facă respectate**.

În sens larg, dreptul natural desemnează orice cercetare obiectivă a normelor de drept, în funcție doar de caracteristicile proprii ființei umane, independent de concepțiile dreptului deja în vigoare în societățile omenești și de distorsiunile continue ale dreptului care sunt acțiunea Statului (false drepturi).

Într-un sens mai restrâns, acest termen desemnează **concepția individualistă și rațională a dreptului (propriu mai ales libertarienilor) care propune un minim de drepturi « nenegociabile » pornind de la care este deschisă posibilitatea de a rezolva conflictele (care este tocmai obiectul justiției). Majoritatea teoriilor liberale se bazează, de asemenea, pe dreptul natural [1].**

Se vorbește de asemenea de *jusnaturalism* (naturalism juridic) pentru a desemna orice teorie asupra dreptului natural [2].

Termenul de „drept natural” desemnează câteodată, cum este cazul anumitor autori (Hobbes, Spinoza, Stirner ...[3]) „drepturile” de care dispune omul în stadiul natural, fără reguli sociale: este un alt nume pentru legea celui mai puternic.

Alteori, termenul de „drept natural” este folosit într-un sens diferit, care a devenit sensul curent, cel al unei teorii a justiției care nu este legată de starea naturală.

În concepția noastră, **dreptul subiectiv natural este un drept care nu se datorează nici unei autorități umane, superior drepturilor (pozitive) stabilite de oameni și care le legitimează pe acestea.**

Este sigur că există o diferență fundamentală între regulile de drept impuse, reguli imperative votate de legiuitor și de la care nu putem deroga, și regulile alese.

Frank van Dun definește dreptul natural prin această distincție între dreptul ales și dreptul impus. Există o altă distincție de făcut, și anume că dreptul natural este un proces de descoperire a ceva ce există deja, și nu un proces de relație umană. Și aici poate exista divergență: când opunem rațiunea atotputernică forței, există tendința de a gândi că rațiunea, când este prea puternică, poate face multe greșeli. **Dreptul natural îi învață pe oameni o anumită modestie, deoarece este legat, nu de un proces de creație, ci pur și simplu de un proces de descoperire. Hayek spunea în „Drept, legislație și libertate” că oamenii exprimă prin reguli lucruri care le sunt deja cunoscute.**

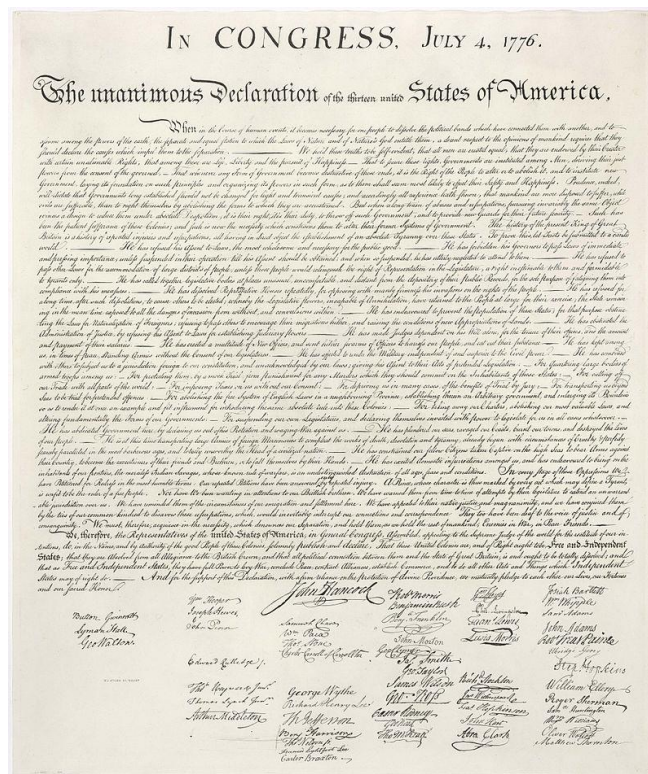
Un exemplu concret: regula cuprinsă în art. 1382 din Codul Civil francez: „Orice faptă a omului... (care cauzează altuia prejudicii) îl obligă pe cel din greșeala căruia s-a întâmplat să o repare”... Aici se descoperă un lucru care exista deja înainte de a fi reglementat, în sensul că dacă acest lucru nu ar fi fost scris (și există țări în care nu există nici o urmă de o astfel de reglementare scrisă), rezultatul ar fi același; nu este deci necesar să fie consfințit în scris, dar faptul că este, nu strică [4].

Într-adevăr, prin compararea diferitor reguli adoptate de diferite persoane progresăm; regulile de drept, dacă sunt raționale, nu sunt descoperite întotdeauna prin raționalitate ... și procedând prin încercări și făcând greșeli putem găsi soluții mai bune [5].

Noțiunea de drept natural poate fi înțeleasă în două moduri diferite. Conform concepției clasice, sau aristotelico-tomiste, dreptul pozitiv trebuie să fie conform ordinii naturale, teleologice care guvernează ființele și lucrurile, elaborarea sa fiind fondată azi pe observarea Naturii, ca singura cale spre ceea ce este Just. Existența unui Drept nescris, latent, natural prin faptul că nu este o construcție voluntară a omului, ci o cale, o cercetare sau căutare empirică este punctul de vedere al acestei concepții clasice.

Din contră, conform concepției moderne, elaborate în sec. XVII de către Școala naturii și a drepturilor oamenilor (Grotius, Pufendorf, Bodin ... și care a influențat lucrările lui Montesquieu, Rousseau etc.), dreptul natural este un drept superior, universal și imuabil, fiind legat deci de un conținut de reguli pe care le putem descoperi cu ajutorul rațiunii. Este principiul conform căruia omul devine subiect și fundament de drept, care va face obiectul celor mai virulente critici, de natură politică sau juridică.

Pozitiviștii, și în primul rând Kelsen, au respins caracterul considerat arbitrar al dreptului natural și „pretenția sa de a determina dreptul just și prin aceasta de a fixa un etalon de valoare dreptului pozitiv”, dreptul pozitiv fiindu-și suficient prin el însuși, ca produs al istoriei reale a unei țări, în constantă evoluție [6].

Declarația de independență a SUA, probabil cel mai cunoscut document politic și juridic întemeiat pe drepturi naturale, conține celebra frază "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness."

Idealismul și pozitivismul sunt două atitudini filosofice ireductibile, două poziții ireconciliabile. Prin expunerea demersului care le opune radical, am putea îndemna pe fiecare să facă o alegere. Este necesar să se cunoască miza opțiunii.

Problema fundamentului sau fundamentelor dreptului face trimitere la filosofia dreptului, adică la o abordare reînnoită a conținutului regulilor de drept, a fundamentelor și finalităților sale. Filosofii și juriștii au adus argumente necesare unui răspuns într-un sens sau altul și dreptul pozitiv s-a văzut traversat de diferite curente de gândire, sub formă de „școli”.

Școlilor pozitivismului juridic li se opun școlile dreptului natural. Putem decela aceste două mari curente după criteriul căutării fundamentului dreptului; fie în aspirația spre un ideal, fie în constatarea unui ideal.

Aceste curente ideologice sunt prezentate ca fiind radical opuse; ne putem deci pune întrebarea: opoziția dintre curentul idealist și cel pozitivist este justificată? [7]

Cum a avut loc această evoluție a conceptului de drept natural? Afirmția pe care o susținem este că dreptul natural și dreptul pozitiv, în urma unei evoluții lente, au devenit inseparabile. Este adevărat că evoluția noțiunii de drept natural și a conținutului său au făcut ca în final această noțiune să piardă acel caracter sacru care o împiedica să se

extindă și să coabiteze cu noțiunea dreptului pozitiv. Apoi, treptat, aceste două noțiuni de drept s-au apropiat pentru a fi azi în continuă interacțiune [8].

Problematica drepturilor inerente omului pune accentul pe analiza exigențelor pe care le implică problematica drepturilor naturale și examinarea relațiilor în acest domeniu în diferite zone și regimuri ale lumii [9].

Abordat din diferite unghiuri de vedere, conceptul drepturilor omului este receptat de comunitățile umane și de către fiecare membru al acestora ca o instituție firească, care permite: înțelegerea cât mai completă și mai exactă a statutului ființei umane în cele mai diferite ipostaze ale sale; cunoașterea mijloacelor politice, juridice, sociale și economice necesare pentru respectarea acestui statut; garantarea realizării cerințelor pe care le implică acest statut prin măsuri adecvate de sancționare a celor vinovați de încălcarea drepturilor și libertăților inerente tuturor oamenilor [10].

Drepturile omului, din punct de vedere social își au originea în antichitate. Din punct de vedere juridic ele își au originea în doctrina dreptului natural, care pornește de la ideea că omul, prin însăși natura sa, are în orice loc și în orice moment drepturi care sunt anterioare și primare celor acordate de către societate și recunoscute de dreptul natural. Astfel, acesta este un drept superior în raport cu expresia de voință a statului în diferitele forme de existență ale acestuia și necondiționat de interesele pe care statul le poate avea într-un anumit moment al evoluției sale istorice. Giorgio del Vecchio afirma: „Idea că ființă umană posedă prin natura sa anumite drepturi, valabile chiar dacă acestora nu le corespund sau le corespund doar imperfect, dispozițiile legilor pozitive, s-a ivit în mintea omenească încă din timpuri străvechi și a fost redată în cuvinte strălucite, grație filosofiei stoice, a jurisprudenței romane ca și în epocile următoare, inspirându-se uneori din dogmele religiei creștine, iar altele doar din lumina rațiunii” [11].

Istoria drepturilor fundamentale ale omului a cunoscut, de-a lungul timpului, o evoluție interesantă în filosofie, științele politice, teologie, știința dreptului natural, care a culminat în secolele XVII – XVIII cu recunoașterea lor în dreptul pozitiv.

În secolele XVII – XVIII raționaliștii au pus în mod progresiv bazele științifice ale doctrinei drepturilor individuale ale omului, fundamentând teoria dreptului natural, definindu-l ca **un drept etern**.

În concepția lui Grotius „Dreptul natural – afirma acesta – este într-o asemenea măsură imuabil, încât nici Dumnezeu nu-l poate schimba” [12].

Stoicii greci (Seneca, Marc Aureliu, Epictet) au fost primii care au elaborat noțiunea dreptului natural, conform căreia legile stabilite de om sunt replici imperfecte ale unui drept etern și imuabil aplicabil Cosmosului, iar **legea laică nu are valoare decât dacă corespunde legii universale** [13]. Individul se considera ca ființă umană, egală cu ceilalți într-o fraternitate umană universală.

Concepția drepturilor naturale își trage rădăcinile din sistemele de gândire stoice, naturaliste grecești și romane din antichitate. Aceasta s-a datorat extinderii relațiilor economice, politice, culturale ale Greciei Antice, în special în jurul anului 410 î.e.n., când marii gânditori ai acestui imperiu au început să înțeleagă și să analizeze relațiile dintre statul cetate, religie și individ.

În Grecia Antică la Hesiod (700 î.e.n.), juristul și legiuitorul Solon (594 î.e.n.) a formulat în lucrarea „Munci și zile” primele idei privind „legalitatea naturală”. La rândul său Pericle (490-429 î.e.n.) afirma că „... din punctul de vedere al legilor, toți, fără a considera deosebiri private, se bucură de egalitate pentru accesul la demnitate; fiecare după modul cum se distinge, obține o preferință fondată pe merit, nu pe clasă” [14].

În această perioadă o contribuție importantă în dezvoltarea concepției necesității unui ansamblu universal și etern de reguli referitoare la ființa umană a avut-o Platon (427-347 î.e.n.), care a făcut o distincție clară între idei și cultură sau tradiție. Lucrările lui au un pronunțat caracter de afirmare, de descoperire a drepturilor și libertăților omului. Această concepție apare și în lucrarea lui Protagoras, în care promovează ideea despre adevărata credință a naturii universale, comune oamenilor cu diferențiere între physis (natură) și nomos (convenție) [15]. „Voi toți care sunteți aici prezenți – scria Platon – vă consider pe toți ca fiind părinți, apropiați, cetățeni după natură, dacă nu chiar după lege. (Physis nomos). După natură, semenul este părintele semenului, dar legea tirană a oamenilor opune naturii contrariul său” [16].

Aristotel, la rândul său, în lucrarea „Politica” afirma că „numai prin lege devine cineva sclav ori liber, prin natură oamenii nu se deosebesc cu nimic” [17].

Cu toate acestea, a fost nevoie de timp ca să se ajungă la recunoașterea faptului că demnitatea omului este în același timp și sursă și fundament. Aristotel afirma că: „Oamenii prin natură nu se deosebesc întru nimic, că orânduirea, așadar, nu se întemeiază pe dreptate, ci pe violență” [18]. Ideile sale mergeau mai departe, susținând că „natura ar năzui să creeze deosebite corpurile celor liberi de ale sclavilor, primii fiind predestinați acțiunii politice, iar cei din urmă – muncii”.

Se poate susține astfel, că marii gânditori din Grecia Antică au fost, într-un anumit sens, pionierii teoriei dreptului natural apărut ca doctrină mult mai târziu.

Pe de altă parte, în cadrul unei societăți în care majoritatea indivizilor, sclavii erau considerați „unelte necuvântătoare”, ideile de promovare egală a condiției umane nu s-au putut manifesta pe plan economic, politic, social sau cultural.

În Roma Antică, filosofii și-au pus și ei deseori asemenea întrebări, care reflectau același conținut de idei și aceleași concepții. Lucrările lui Cicero (106-43 î.e.n.), „Despre Republică”, „Despre regi”, „Despre obligații”; cele ale lui Titus Lucrețiu (99-55 î.e.n.), „Despre natura lucrurilor”, precum și cele ale lui Seneca, sunt toate marcate puternic de ideea drepturilor omului ca ființă umană.

Concluzia care se desprinde din ideile umaniste ale gânditorilor din antichitate este aceea că ele se refereau, cu precădere, la egalitatea și libertatea oamenilor liberi, dar nu și a sclavilor.

Filosofii creștini au încercat să dezvolte ideile despre condiția egală a oamenilor, pornind de la Decalog, enunțând în acest mod anumite drepturi individuale fundamentale, caracteristice pentru orice ființă umană.

În acest context, **potrivit teoriei lui Toma d’Aquino (1225-1247), individul este în centrul unei ordini sociale și juridice juste, însă legea divină are preeminență absolută asupra dreptului laic. Biserica creștină a stabilit chiar o ierarhie a diverselor surse de drept în**

materie, acordând prioritate dreptului divin, pe poziții secunde situând dreptul natural și abia pe locul al treilea – dreptul pozitiv ca drept derivat de la primarul (divin) și secundarul (natural), nefiind altceva decât norme uzuale ale relațiilor în societate [19].

Concepțiile și ideile unor filosofi și juriști de prestigiu, exprimate în operele lor, și-au găsit mai târziu consacrarea în numeroase documente naționale cu caracter constituțional, care au pus în evidență o concepție bine elaborată și structurată cu privire la drepturile și libertățile omului.

Individul ca ființă umană, dispune de drepturi inerente acestei calități. În filosofia politică și juridică acest concept s-a impus mult mai târziu, atunci când condițiile social-politice au îngăduit-o.

În ansamblu, problematica drepturilor inerente ființei umane poate fi abordată sub trei aspecte de bază și anume:

1. Pe planul filosofiei politico-juridice, a cărei evoluție a condus la afirmarea individului ca persoană umană, îndreptățită să beneficieze sau să fie investită cu drepturi proprii opozabile în primul rând statului căruia îi aparține.
2. Pe plan juridic, în acest scop ideile privind drepturile inerente omului fiind transpuse în instrumente juridice generatoare de drepturi și obligații, mai întâi pe plan național și mai apoi pe plan internațional.
3. Pe planul cooperării dintre state, la nivel internațional și care intervine mult mai târziu pentru drepturile obținute, prin intermediul unor instrumente juridice specifice sau chiar prin identificarea unor noi drepturi [20].

Pe măsura evoluției societății, în viața popoarelor au apărut probleme noi cu diverse aspecte, care au condus la importante corective, aduse concepțiilor privind drepturile omului.

Apariția teoriilor sociale a dus la legitimarea prerogativei statului, unicul subiect cu dreptul de a reglementa drepturile și libertățile omului și de a întreprinde măsurile necesare pentru asigurarea drepturilor acestora în baza prezumției, potrivit căreia statul acționează ca unicul exponent și reprezentant al întregii societăți, apărând interesele legitime ale acesteia.

În literatura de specialitate se susține că **astfel de teorii au devenit suportul unor concepții totalitare [21], chiar dacă la început ele exprimau bunele intenții, încercând să justifice dreptul statului de a prelua anumite aspecte privind drepturile omului și încercarea de a apăra prin mijloace adecvate interesele unor categorii sociale mai dezavantajate [22].** Au fost repuse în funcțiune principiile economice liberale și restabilirea sistemului drepturilor omului prin intermediul unor garanții reale acordate individului cu scopul de a asigura respectarea fermă a drepturilor sale fundamentale. Datorită încărcăturii filosofice a concepțiilor privind drepturile omului, acestea s-au reflectat în definirea trăsăturilor politice și juridice, influențând chiar și conceptul în sine.

Drepturile naturale, inerente omului, fundamentale sub aspectul importanței lor pentru acesta au reprezentat o generalizare și abstractizare a tot ce gândirea umană a avut mai de valoare, prezentând într-o nouă accepțiune principiile filosofice umaniste, preluând

elemente din gândirea religioasă și din năzuințele generale de libertate care se făcuseră cunoscute cu atâta vigoare din antichitate și până în secolele XVII – XVIII.

„Conceptul propriu-zis de drepturi ale omului s-a născut în perioada de pregătire a revoluțiilor burgheze din Europa. El s-a conturat din idei care existau deja în antichitate sau în gândirea politică a Evului Mediu. Cu toate acestea, abia în perioada revoluțiilor burgheze ideea drepturilor omului s-a afirmat și în practica socială.

Teoreticienii-pionieri, care au proclamat egalitatea tuturor oamenilor, au dezvoltat principiile antropologiei umaniste raționaliste ca fundament al concepției drepturilor omului. La rândul lor, revoluțiile americană și franceză au consacrat, pentru prima oară în istoria umanității, principiile egalității în fața legii, al libertății de gândire și al demnității umane” [23].

Consacrarea conceptului de **drepturi ale omului în legislațiile naționale** a cunoscut o evoluție și protecție încadrată în instrumente juridice la nivel mondial, ca rezultat al amplificării problemelor cu care se confrunta omenirea, dar și ca o consecință a generalizării influenței unor concepții filozofice și religioase [24], care puneau pe prim-plan ideea de libertate. Toate acestea au contribuit la sintetizarea unei concepții umaniste de o largă deschidere internațională, oferind popoarelor lumii posibilitatea de a face ca pe viitor demnitatea și respectul ființei umane să nu mai cunoască îngrădiri și limitări de nici un fel.

În urma acestui proces de cristalizare, instituția drepturilor omului se înfățișează în prezent ca una deosebit de complexă, ce ține atât de ordinea juridică internă, cât și de cea internațională, în care s-a format o ramură de sine stătătoare de Drept internațional public – Drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Având ca scop analiza unor anumite standarde obținute în protecția internațională a drepturilor și libertăților ce aparțin în mod egal tuturor ființelor umane, instituția respectivă definește și însumează un ansamblu de drepturi, libertăți și obligații reciproce ale oamenilor, a statului față de om și invers, ale statelor de a apăra și promova aceste drepturi, în egală măsură, precum și ale întregii comunități internaționale de a veghea la respectarea drepturilor și libertăților respective în cadrul fiecărei țări, intervenind numai în situațiile în care drepturile omului sunt încălcate într-un stat sau altul.

Interesul de care se bucură astăzi problematica drepturilor naturale ale omului constituie o recunoaștere incontestabilă a complexității și originalității acestora, dar și mai mult a faptului că **fără aceste drepturi nu poate fi construită o societate democratică, care constituie o condiție primordială în afirmarea demnității fiecărui individ** atât pe plan intern, cât și pe plan internațional.

Drepturile pe care le are azi omul, atât cele naturale, în primul rând, cât și cele create, sunt un „ansamblu de drepturi, libertăți și prerogative recunoscute oamenilor ca atare” [25], adică în unica lor calitate de ființe umane. Unii autori prezintă **drepturile omului ca fiind drepturi subiective care traduc în ordinea juridică principiile naturale de justiție care stau la baza demnității persoanei umane** [26]. Punând accentul pe faptul că omul este un individ, se consideră drepturile omului ca fiind „drepturi individuale, naturale, primitive, absolute, primordiale sau personale. Sunt facultăți, prerogative morale pe care **natura le conferă omului în calitate de ființă inteligentă**” [27].

Drepturile omului se lărgesc de asemenea la noțiunea de cetățean. În acest caz, înțelegem prin drepturile omului sau cetățeanului: „ansamblul de reguli care recunosc unei persoane fizice privilegii, libertăți de care se pot bucura respectând interesele recunoscute altor indivizi cu care această persoană este în relații sociale, politice sau economice. Această persoană poate fi în relație cu statul sau cu instituții care o reprezintă” [28].

Considerăm drepturi ale omului acele „prerogative guvernate de reguli recunoscute de dreptul constituțional și dreptul internațional care apără drepturile persoanei în relațiile cu puterea statului și cu alte persoane și care tind să promoveze stabilirea condițiilor care permit omului să se bucure efectiv de aceste drepturi” [29].

Rezultă că drepturile omului sunt facultăți pe care o ființă umană sau un individ le posedă în deplină libertate și a căror încălcare sau împiedicarea omului de a le exercita se consideră fapte ilegale, deoarece sunt recunoscute de colectivitate. Sunt de asemenea standarde fundamentale, prerogative morale în baza unor reguli pe care natura le conferă omului în calitate de ființă dotată cu inteligență cărora trebuie să li se conformeze coexistența societăților și a indivizilor; care sunt manifestarea personalității sale și care îi permit să acționeze, să trăiască, să se protejeze. Drepturile omului sunt fundamente ale libertății, ale justiției, ale păcii și respectarea lor permite omului să se dezvolte.

Dar mult timp persoanele private nu au fost considerate subiecte de drept internațional sau doar subiecte mediate. Evoluția dreptului internațional a dus însă în 1945 la atribuirea indivizilor de drepturi definite direct de către dreptul internațional ai căror titulari sunt imediat. În măsura în care pot dovedi direct încălcarea eventuală a acestor drepturi în fața unui organ internațional independent, calitatea de subiect de drept a oamenilor pare fondată și aceasta chiar dacă recunoașterea unei astfel de capacități rămâne relativ funcțională.

Această evoluție a dreptului internațional în materie de drepturi ale omului arată amploarea și specificitatea protecției acordate indivizilor [30].

Fundamentul respectării drepturilor omului este, pe de o parte, teoria dreptului natural care are următoarea concepție: datorită naturii omului, prezente în fiecare individ încă de la naștere toate ființele umane au drepturi fundamentale. Aceste drepturi apar ca drepturi înnăscute și în această calitate sunt anterioare oricărei organizări sociale și politice. Pentru Blandine Krigel, „Natura umană comportă drepturi inalienabile. Fundamentul respectării drepturilor omului este deci caracterul lor obligatoriu și inerența lor față de natura umană. Drepturile omului sunt deci un drept natural” [31]. Această influență a „jusnaturalismului” figurează în multe declarații de la finele sec. al XVIII-lea, mai ales în Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului din 26 august 1789 care stipulează în preambul și primele două articole că:

„Reprezentanții poporului francez, (...), considerând că ignoranța sau disprețul față de drepturile omului sunt singurele cauze ale răului public și ale corupției guvernelor, au hotărât să expună, într-o declarație solemnă, drepturile naturale, inalienabile și sacre ale omului (...)

Articolul 1: „Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Distincțiile sociale nu pot fi fondate decât pe utilitatea comună”;

Articolul 2: „Scopul oricărei asocieri politice este consacrară drepturilor naturale și neprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la opresiune”.

În anumite cazuri, această natură a omului este considerată ca fiind rezultatul unei creații divine, adică o referință religioasă la ideea unei ființe supreme. De aici noțiunea caracterului sacru al demnității persoanei umane create după chipul și asemănarea lui ca fundament al respectării drepturilor omului. Ansamblul drepturilor omului corespunde deci substanței demnității ființei umane înțelesă în integritatea sa, ele se referă la satisfacerea nevoilor esențiale ale omului, la exercitarea libertăților sale, la raporturile sale cu alte persoane. Ceea ce implică lupta contra tuturor formelor de exploatare și manipulare comise în detrimentul oamenilor, nu numai în domeniile social, politic și economic, ci și în plan cultural, ideologic [32].

Înțelesă de Emmanuel Kant, **demnitatea apare ca fiind „ceea ce este deasupra oricărui preț și nu admite nici un echivalent, neavând o valoare relativă, ci o valoare absolută” [33] și de către contemporani ca fiind „o anumită concepție de sine care se opune actelor degradante de care individul ar fi responsabil sau de care un altul s-ar face vinovat la adresa sa” [34]; demnitatea inerentă tuturor membrilor familiei umane a fost recunoscută de comunitatea internațională ca fundament al libertății, al justiției și păcii. În acest sens se susține că: „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, justiției și păcii în lume” [35]. De aceea statele membre ONU s-au angajat ferm să „asigure în cooperare cu Organizația Națiunilor Unite respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și a libertăților sale fundamentale” [36].**

Pe de altă parte, respectarea drepturilor omului este fondată pe drepturile care revin omului în calitate de membru al unei societăți organizate chiar pe plan politic și care apar de aici nu doar ca naturale, ci și convenționale.

Astfel, Declarația Anului III (22 august 1795) stipulează în art.1 că „Drepturile omului în societate sunt libertatea, egalitatea, proprietatea”. Specificitatea esențială a unei astfel de declarații este importantă deoarece leagă legea pozitivă de ideea de expresie a voinței generale. Este vorba deci de teoria pozitivistă a drepturilor naturale ale omului care trimite la noțiunea de „legicentrism” [37] ce se explică prin voința constituanților de a supune drepturile individuale unor limite precise pe care legislatorul ar avea ca sarcină să le fixeze [38].

Pe plan internațional, proliferarea tratatelor referitoare la drepturi este deja o indicație – relativă – a voinței statelor de a le respecta. Această obligație de respectare se referă la ansamblul drepturilor omului de origine cutumiară sau convențională, luând ca punct de pornire articolul 55 din Carta Națiunilor Unite [39]. Recunoașterea drepturilor omului și introducerea lor în ordinea juridică internațională fac din ele, deci, una dintre sarcinile prioritare ale comunității internaționale. Drepturile inerente omului sunt deci un fenomen care aparține teritoriului tuturor națiunilor și deci nu sunt străine nici unei culturi. Diversitatea culturală este considerată ca fiind o îmbogățire a universalismului. Astfel se vorbește despre “universalismul plural” pentru a arăta că drepturile omului sunt tocmai produsul a mai multor aporturi culturale care nu se exclud unele pe altele. „Universalismul decurge și din îmbogățirea posibilă și dezirabilă a drepturilor omului de către toate națiunile lumii” [40]. Universalismul presupune de asemenea că absența sau nerecunoașterea lor de către stat merge dincolo de o simplă negare a

demnități umane. Acestea își au locul în chiar rădăcinile sărăciei și violenței politice care sunt flagelul lumii actuale.

Această concepție lărgită despre drepturile omului constituie piatra angulară a activităților Națiunilor Unite considerate ca fiind catalizatorul principal al promovării și protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale la scară mondială.

II. Afirmarea internațională a drepturilor inerente omului și garantarea lor în vederea asigurării efectivității

Crearea Organizației Națiunilor Unite la Conferința de la San Francisco din 1945 a făcut efectiv idealul promovării „protecției” drepturilor omului pe plan universal. „Consideram protejerea ca fiind orice sistem ce oferă, în cazul unei încălcări sau a mai multor încălcări ale unui principiu sau ale unei reguli legate de drepturile naturale, deci fundamentale, ale omului și stipularea în favoarea unei persoane sau a unui grup de persoane, posibilitatea pentru cel interesat de a depune o reclamație, de a declanșa o măsură care să facă să înceteze încălcarea sau încălcările sau de a asigura victimelor o reparație echitabilă” [41].

Protecția drepturilor omului constituie deci dimensiunea spațială a cuceririi lor. Astfel, „s-a trecut de la protecția națională la protecția regională trecând prin protecția universală” [42].

În primii zece ani de existență, activitatea Națiunilor Unite în acest domeniu a fost esențialmente, dar nu exclusiv, consacrată definirii „drepturilor omului” și „libertăților fundamentale” și elaborării de norme și principii generale, mai ales prin adoptarea instrumentelor internaționale de protecție [43]. Astfel, în preambulul Cartei Constitutive, Națiunile Unite „își proclamă încrederea în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, și egalitatea în drepturi a femeilor și bărbaților, ca și a națiunilor, mari sau mici”. Voința de a dezvolta și de a încuraja respectarea drepturilor omului și a libertăților sale fundamentale, de a facilita accesul la ele se afirmă sub diverse forme și cu numeroase menționări în dispozițiile Cartei Națiunilor Unite⁴⁴. Afirmarea internațională a drepturilor omului conținută în Carta Națiunilor Unite este un lucru și garantarea respectării pentru a le asigura efectivitatea este cu totul altul.

Dar ce se înțelege prin efectivitate?

După anumite opinii, efectivitatea este „caracterul a ceea ce există în fapt. Este calitatea unei situații juridice care corespunde realității, a unei competențe care se exercită realmente. Ea produce efecte în drept, în condițiile prevăzute de către ordinea juridică internațională însăși și joacă, în consecință, un rol în numeroasele instituții de drept. Internațional” [45]. Acceptând principiul că orice drept omenesc are un nucleu intangibil și o extensie sau o realizare a dreptului, efectivitatea se supune unei dinamici prag/extensie. Acesta implică o garanție a substanței dreptului sau egalității și o garanție a protecției dinamicii dreptului sau libertății și responsabilității. În acest caz, după unii autori [46], eficacitatea unui drept omenesc poate fi „adevarea dintre capacitățile individuale exprimând demnitate umană și capacitățile instituționale”.

În această accepțiune a fost pus în aplicare un sistem normativ constituit dintr-un ansamblu de reguli internaționale de origine convențională sau cutumiară. Justițiabilitatea regulii condiționează eficacitatea garanției și sancțiunii sale. Nici o protecție internațională a drepturilor omului nu poate fi pusă în practică în mod serios dacă nu este însoțită de mecanisme jurisdicționale [47]. Tocmai sistemul de protecție oferă deci indivizilor garanții eficace pentru apărarea și accesul la drepturile lor. Primul instrument normativ sau prima normă cu caracter universal în materie de drepturi ale omului a fost Declarația Universală a Drepturilor Omului. Adoptată la 10 decembrie 1948, ea marchează începutul juridicizării drepturilor omului și continuă, până azi, să influențeze viața populațiilor și să inspire, în întreaga lume, acțiuni și legislație în favoarea drepturilor omului. Fundament al legislației în materie de drepturi ale omului, Declarația Universală servește de model pentru numeroase tratate și declarații internaționale. Ea este reluată de către constituțiile și legile unui mare număr de state și acordă deosebită importanță atât drepturilor economice, sociale și culturale cât și drepturilor naturale, civile și libertăților colective și le acordă același grad de protecție⁴⁸. Dar în calitate de Rezoluție a Adunării Generale ONU, Declarația Universală nu constituie, tehnic, o sursă de normă care creează obligații statelor. Ea este mai degrabă un „ideal de atins”, cum se specifică în preambul. Nu este decât un angajament pe care statele membre și-l iau pentru a asigura respectarea universală și efectivă a acestor drepturi și libertăți fundamentale [49].

Preocuparea de a depăși stadiul de „declarație de drepturi” conținută în Declarația Universală a Drepturilor Omului i-a îndemnat pe cei ce au redactat acest instrument să-l completeze cu adoptarea unor veritabile tratate referitoare la drepturi și libertăți: Pactul referitor la drepturile civile și politice și Pactul referitor la drepturile economice, sociale și culturale adoptate și deschise spre semnare la 16 decembrie 1966 de către Rezoluția 2200 A (XXI). Odată cu intrarea în vigoare a acestor două Pacte (3 ianuarie 1976 primul și 23 martie în același an, al doilea), mai multe dispoziții ale Declarației Universale au dobândit o forță obligatorie pentru State. De fapt, cele două Pacte posedă în ele un caracter obligatoriu care se impune doar părților contractante [50]. Pactele gemene constituie, împreună cu Declarația Universală și cele două Protocoale facultative referitoare la drepturile civile și politice, „Carta internațională a drepturilor omului” [51].

Carta internațională a drepturilor omului a prezentat normele esențiale în vederea protecției drepturilor fundamentale. Elaborarea acestor norme este considerată ca fiind prima etapă a acțiunii angajate de către ONU. Cea de-a doua se referă la urmărirea aplicării normelor stipulate. Pentru aceasta, Pactul referitor la drepturile civile și politice [52], în aplicarea art. 28, a instituit Comitetul Drepturilor Omului. Acesta este abilitat să primească spre examinare, conform prevederilor din Protocolul facultativ referitor la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966 adoptat odată cu pactul respectiv, „comunicări emanând de la persoane particulare care pretind că sunt victimele unei încălcări a unui drept enunțat în pact de către un Stat semnatar”⁵³ conform art. sale 1 și 2. Mecanism instituit de către Pact pentru a facilita aplicarea sau respectarea efectivă a drepturilor omului, Comitetul drepturilor omului joacă un rol fundamental în urmărirea punerii sale în aplicare clarificând chestiunile litigioase legate de drepturile individuale [54].

În aplicarea art. 28 din Declarația Universală a Drepturilor omului⁵⁵, există, în paralel cu sistemul universal, mecanisme regionale de protecție internațională a drepturilor omului. Aceste mecanisme adaugă o contribuție importantă protecției universale în sensul că o completează. Într-adevăr, salvagardarea regională sau continentală este importantă în măsura în care natura și istoria, minimalizând diversitatea sistemelor socio-economice, au generat o

concepție comună asupra drepturilor omului. Continentele european, american și african s-au dotat cu norme generale, respectiv Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 4 noiembrie 1950, Convenția americană a drepturilor omului (intrată în vigoare în 1978) și Carta Africană a drepturilor omului și popoarelor din 27 iunie 1981. Aceste Convenții prezintă de asemenea interesul de a detalia și a concretiza conținutul obligațiilor statale⁵⁶. Ele sunt însoțite de instituții însărcinate să verifice respectarea și aplicarea lor, și anume Curtea europeană a drepturilor omului, Curtea interamericană a drepturilor omului și Curtea africană a drepturilor omului și popoarelor. Aceasta din urmă nu este încă operațională. Curțile au competența de a lua la cunoștință atât de plângerile și comunicările individuale cât și de cele statale, ca de altfel și Comitetul Drepturilor Omului al Națiunilor Unite.

Este necesar să precizăm câteva clarificări ce se referă la „mecanismele internaționale de protecție și efectivitatea a drepturilor omului”:

1. Care este autoritatea constatărilor și sentințelor organismele judiciare internaționale?
2. Asigură ele efectivitatea drepturilor victimelor încălcărilor drepturilor omului?
3. Care ar fi factorii care împiedică garantarea eficace și efectivă a drepturilor omului la nivel internațional?
4. Există un mijloc de întărire sau reformare a de protecție existente?

Pornind de la ipoteza că deși statele sunt obligate să execute cu bună credință și în mod rezonabil deciziile organismelor internaționale de protecție a drepturilor omului cărora le recunosc oficial competența prin ratificarea tratatelor și în conformitate cu marele principiu cutumiar *pacta sunt servanda* [57], constatările organelor de protecție și control al drepturilor omului nu se bucură, pe plan universal, de o autoritate constrângătoare. Aceasta s-ar justifica prin faptul că mecanismele universale de protecție sunt non-jurisdicționale, sub pretextul de a nu leza profund suveranitatea statelor punând în loc un fel de jandarm internațional. Pe plan regional, mai ales în Europa, unde garanția este dominată de un mecanism judiciar, din contră, sentințele au forță obligatorie.

Caracterul jurisdicțional al acestui ultim mecanism de protecție are, într-adevăr, un impact pozitiv asupra justițiabilității și efectivității drepturilor omului. Această situație ne face să credem că efectivitatea este asigurată în măsură mai mare de către mecanismul european decât de cel universal., alegerea mecanismului european ca sistem de comparație se justifică prin faptul că el este cel ce a inspirat crearea celorlalte modele regionale de garantare, de exemplu al celui interamerican, care, deși are o Curte care funcționează, rămâne puternic marcată de contradicțiile ce există între membrii săi din cauza disparității economice și a slăbiciunii coeziunii politice, spre deosebire de sistemul european. În ceea ce privește continentul african, mecanismul său jurisdicțional reprezentat de Curtea africană a drepturilor omului și popoarelor nu este încă operațional.

Totuși, trebuie să menționăm că cele două sisteme comportă dificultăți care compromit efectivitatea drepturilor. Putem să cităm, cu titlu ilustrativ, faptul că „**Statele nu găsesc la baza drepturilor omului aceeași noțiune de om**” [58]. Competența comitetului drepturilor omului nu este acceptată la scară largă de către State, abundența rezervelor față de instrumentele legate de drepturile omului afectează acțiunea organelor de protecție, mai precis a Comitetului drepturilor omului.

O reformă sau o adaptare a mecanismelor ONU de protecție a drepturilor omului pare utilă și necesară pentru a garanta în mod eficace și efectiv drepturile fundamentale. Reforma s-ar face după modelul mecanismelor regionale de control, în special cel al sistemului european. Într-adevăr, acesta din urmă a marcat o evoluție notabilă în crearea unui organism jurisdicțional ale cărui sentințe pronunțate au autoritatea de lucru judecat. Sistemul european de control al efectivității drepturilor fundamentale a găsit de asemenea o soluție pentru problemele de rezerve declarând, de exemplu în sentința Belilos (29 aprilie 1988), că invalidează o rezervă a Elveției contrară art. 64 care interzice rezervele cu caracter general. De asemenea, mecanismul european a cunoscut o evoluție pe principiul reciprocității care nu mai este luat în considerare în materie de drepturi ale omului. Aceste exemple demonstrează că sistemul regional european are un aport pozitiv asupra protecției drepturilor omului al cărui sistem universal trebuie să se inspire din sistemul european pentru a asigura eficacitatea și efectivitatea drepturilor fundamentale. În ciuda evoluției legislației internaționale în materia drepturilor omului, sistemul universal, prin mecanismele sale, nu își este suficient sie însuși. Impregnarea inovațiilor aduse de sistemul regional european i-ar permite să se perfecționeze în vederea unei efectivități și a unei reale justițiabilități a drepturilor inerente omului.

Drepturile omului, drepturile umane, cum ar trebui să li se spună, ar putea fi ocazia unei noi iluzii care s-a vrut, pentru a reechilibra lumea într-un fel echitabil și aproape automatic, ca o ultimă și magică șansă... Se poate vorbi de drepturile omului, de libertate, egalitate, fraternitate într-un mod serios, într-o lume blazată de referințe în creștere între țările sub pragul de subzistență și cele mai bogate, chiar și ele măcinate de nevoi crescânde, cu populații tot mai exigente. Efectele progresului științific și tehnologic nu sunt prea partajabile, din motive de distorsiuni economice. Se poate vorbi de drepturile omului într-o lume unde fac ravagii epidemiile, foametea, masacrele de o cruzime bestială, adăpostindu-se în spatele unui ideal și chiar în numele divinității. Cu siguranță, nu reîmpărțind bogățiile fiecăruia sau mijloacele materiale de subzistență este soluția, dar ele se pot gestiona și dezvolta. Repetând oare, că există drepturi naturale ale omului, multiplicând declarațiile, instrumentele internaționale de toate felurile, angajamentele juridice, vor fi puse acestea în sfârșit în aplicare?

S-ar părea că lumea este tot mai în pericol pe măsură ce se multiplică declarațiile platonice, pentru a se asigura sau pentru ca și-a dat seama că ele pot fi o șansă...

Marele paradox al istoriei umanității, care este pe punctul de a crește în mod gigantic este inadaptabilitatea mijloacelor și idealurilor, mai largite decât au fost vreodată. Din acest moment, spațiul a devenit infinit într-un mod concret și nu într-un mod filozofic. El se lărgeste la nivelul pieței și poate într-o bună zi și mai departe; acesta pune stăpânire în tot devenind ciberspațiu. Din acest moment timpul este și el concret infinit. Este moștenire și în același timp promisiune.

El integrează trecutul care servește țâșnind ca o necesitate de memorie prin salvagardarea patrimoniului, a tuturor patrimoniilor, a ținuturilor, a spațiilor, culturilor ancestrale, a limbilor uitate... El se întoarce în mod egal către viitorul generațiilor viitoare. Simțim datoria să le transmitem pentru a supraviețui, o lume în stare bună, un mediu înconjurător sănătos, o natură salvată și resurse suficiente pentru a garanta propriile nevoi sociale, de la naștere până la sfârșitul vieții – dubla solidaritate între spațiu și timp. În plus, cu extraordinara promisiune a unei societăți genetice care înscrie omul în durată și în spațiul spațiilor, această fuzionare a dublului infinit... aceasta este o nouă dimensiune... Este poate totodată deficitul lansat umanității confruntat cu progresul fantastic și în același timp cu al fantomei autodistrugerii...

În această vastă mișcare, juristul are un rol de jucat, să facă în așa fel încât, cel puțin o dată, dreptul să nu fie în întârziere față de fapte. Altfel el va rămâne martorul neștiutor, uneori indiscret sau jenat al evoluțiilor economice, științifice sau sociale. Fie că este judecător, avocat, practician... el va trebui să uzeze de rolul său „activ” ca să transforme ficțiunile misterioase, iluziile, în drepturi pozitive considerate și subiective și după rolul său responsabil sau iredponsabil, să le facă să pătrundă în misiunile naționale și internaționale rămase uneori litere moarte; să le facă să devină efective în ciuda indiferenței guvernamentale care semnează multele instrumente sau le ratifică în drept, dar, de cele mai multe ori, printr-o afirmare scrisă sau orală, abstractă în multe cazuri, afectându-le efectivitatea...

Juristul are un rol de jucat, în sinteză și în formarea dreptului, esențial în procesul obișnuit, care este și acel proces centralizat la nivelul organismelor internaționale, care prin repetarea de instrumente, chiar neratificate, procedează la o consacrare progresivă a unui drept.

Juriștii, comitetele de experți au mereu un rol esențial de jucat în aceste funcții de apartenență legislativă. Funcția de execuție din norma generală relevă în același timp și misiunea sa.

Vechii autori francezi, de drept administrativ vizau doar actele particulare și actele individuale pe care le opuneau actelor cu conținut general. Pentru ei, procesul funcției executive a dreptului era acela de a prelungi acțiunea legislativă, care produce acte generale, egale pentru toți, ori, a executa un act de interes general, înseamnă a-l aplica la o situație particulară sau la o situație individuală. Înseamnă să particularizăm, să individualizăm dreptul, să-l facem efectiv eficient.

De aici, necesitatea, pentru jurist, să aibă în minte regulile clare de clasificare și de ierarhizare a normelor. Este un proces care trebuie să oblige pe juriști să pună în aplicare drepturile adevărate ale omului. Toate cazurile trebuie deci să fie sesizate pentru a invoca, evoca, drepturile omului, în aspectele lor interne și internaționale.

În mod normal un judecător poate să se refere la o regulă neinvocată în mod expres de către părți, este dreptul său, *jura navit curia*.

Materia drepturilor inerente omului este câmpul de observație cel mai propriu pentru această funcție dublă.

La nevoile unei lumi având o viziune dublă asupra infinitului, spațiul – timp, trebuie în același timp o întinerire a proceselor de tehnică legislativă, o inovație sau o mutație a drepturilor omului în profunzime. Trebuie să existe de acum înainte drepturi cu anumite dimensiuni, care nu sunt decât drepturi rezultate din dezvoltarea umană în ansamblul său.

* *Adriana Odina este doctor în drept, avocat, lector universitar la Universitatea Eftimie Murgu, Reșița.*

NOTE

1. A se vedea Cabrillac R., *Libertes et droits fondamentaux*, Paris, Dalloz, 1999, p. 81.
2. A se vedea Seriaux A., *Le droit naturel*, collection Poche, Paris, 1999, p.42.
3. Dreptul natural ... este libertatea fiecărui om să utilizeze propria putere ... pentru

prezervarea propriei naturi; adică propria viață ; și deci, de a face orice concepe cu ajutorul propriei judecăți și rațiuni ca fiind mijlocul cel mai adecvat. (Hobbes, Léviathan, cap. 14). Prin drept natural înțeleg deci legile înseși ale naturii sau regulile conform cărora se fac toate lucrurile, cu alte cuvinte puterea naturii înseși : de unde rezultă că dreptul întregii naturi și de aici dreptul fiecărui individ se întinde până unde se întinde puterea sa ; și în consecință tot ceea ce fiecare om face conform legii naturii, face din dreptul suveran (sau suprem) al naturii, și câtă putere are, atâta drept are. (Spinoza, Tratat politic). Eu sunt cel care decide ce este pentru mine dreptul. În afara mea, nu există drept. Ceea ce este « just » pentru mine este just (...) Omul natural nu are decât un drept natural, forța sa, și pretenții naturale : are un drept din naștere și pretenții din naștere.” (Max Stirner, Unicul și proprietatea sa).

4. A se vedea Van Dun F., *Personal Freedom versus Corporate Liberties: A Libertarian Critique of Limited Liability*, Libertarian Alliance, Philosophical notes no. 76, 2006, p. 20 (ISBN 1 85637 706 7, ou en pdf par <http://www.libertarian.co.uk/>). La traduction des interventions de Frank van Dun – qui s’exprimait en anglais – a été réalisée par François Guillaumat.

5. A se vedea Van Dun F., op. cit., p. 23.

6. A se vedea Villey M., *Droits de l’homme et droits naturels*, PUF, p. 87. Ethiopiques, numéro 26, *Révue de culture négro-africaine*, avril 1981.

7. A se vedea Verneau R., *Filosofia del hombre*, Ed. Herder, Barcelona, 1983 (8^a ed.), p. 108.

8. A se vedea Gómez P., R., *La Ley Eterna en la historia*. Pamplona, EUNSA, 1972.

9. A se vedea Mazilu D., *Drept internațional public*. Curs. vol. I, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 310.

10. A se vedea Mazilu D., op.cit., p. 310.

11. A se vedea Del Vechio G., *Drepturile naturale în Europa*, Roma, 1959, p. 95.

12. A se vedea Grotius H., *Despre dreptul războiului și al păcii*, vol. I, Editura Științifică, București, 1968, p. 109

13. A se vedea Grotius H., op. cit., p. 26.

14. A se vedea Cloșcă I., Suceavă I., *Tratat de drepturile omului*, Editura Europa Nova, București, 1995, p. 17

15. A se vedea Grotius H., op. cit., p. 25.

16. A se vedea Suceava I., *Omul și drepturile sale*, București, 1991, p. 161.

17. A se vedea Aristotel, *Politica*, Editura Națională, București, 1924, p. 20.

18. A se vedea Aristotel, op.cit., p. 22.

19. A se vedea Cloșcă I., Suceavă I., op.cit., p. 18.

20. A se vedea Miga-Beșteliu R., *Drept internațional*, Editura ALL, București, 1997, p. 44.

21. A se vedea Cioabă A., Păvălan L., Pogoceanu R., *Societatea civilă și drepturile omului*, Institutul de Teorie Socială, București, 1997, p. 124-139.

22. A se vedea Cioabă A., Păvălan L., Pogoceanu R., op.cit., p. 130.

23. A se vedea Năstase A., *Drepturile omului – religie a sfârșitului de secol*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1992, p. 18.

24. A se vedea Dogaru I., Dănișor D.C., *Drepturile omului și libertățile publice*, Editura Zamolxe, București, 1998, p. 56.

25. A se vedea Grawitz M., *Lexique des sciences sociales*, 7e edition, Dalloz, Paris, 2000, p. 135.

26. A se vedea Madiot Y. citat de Anadzi Nonou (Koffi), *Séminaire sur les droits humains et développement*, Cotonou, Chaire Unesco, DEA/DHD, décembre 2004, p. 9.

27. A se vedea Hersch J., *Le droit d’être un homme*. Anthologie mondiale de la liberté, Paris, JCL/ Unesco, 1990, p. 129.

28. A se vedea Ahouannou L., Droits de l'homme, démocratie et maintien de l'ordre, Séminaire sur les droits de l'homme et le maintien de l'ordre, Cotonou, Konrad Adenauer, 09-10 octombrie 2000, p. 13-14.
29. A se vedea Vincensini J.J., Le livre des droits de l'homme, Paris, Editions Robert Laffont, 1985, p. 12.
30. A se vedea Alland D., Droit international public, PUF, Collection Droit Fondamental, Paris, 2000, pp. 573-574.
31. A se vedea Kriegel B., Cours de philosophie politique, Librairie Générale Française, Paris, 1996, pp. 118-119.
32. A se vedea Mpati Ne Nzita N., Droit de l'homme dans l'enseignement de Jean-Paul II, în Congo- Afrique, nr. 328, Octobrie 1998, pp. 495-497.
33. A se vedea Kant E., Fondement de la métaphysique des moeurs, Ladrance, Paris, 1993, p. 76.
34. A se vedea Guimbo în Morin J.-Y., Les droits fondamentaux, Bruylant, Paris, 1997, p. 73.
35. A se vedea Mourgeon J., Les droits de l'homme, 2e édition, PUF, Paris, « Que sais-je ? », 1981, p. 54.
36. A se vedea Nations Unies, Mécanisme des droits de l'homme, Fiche d'information N°1, New York, Centre pour les droits de l'Homme, 1988, p. 3.
37. Dans son article „La raison d'Etat et les droits fondamentaux” publié dans „Le Journal du Barreau”, Vol. 32, N°18 du 1er novembre 2000, Alain Robert Nadeau considère le légicentrisme comme la confiance à la loi pour assurer la garantie des droits fondamentaux. (www.barreau.qc.ca/journal/frameset.asp?article=/)
38. A se vedea Gerard P., Cours de philosophie des droits de l'homme, Chaire UNESCO, décembre 2004, p. 11.
39. A se vedea Alland D., op.cit., p. 577.
40. A se vedea Pougoue P.G. et Sawadogo F.M., citatți în Bagoro B.R., La protection des droits de l'homme dans la Charte Africaine des droits de l'homme, Mémoire DEA, Chaire Unesco des Droits de la Personne et de la Démocratie, Université d'Abomey-Calavi, Cotonou, 2001-2002, p. 79.
41. A se vedea Mbaye K., Les droits de l'homme en Afrique, Pédone, Paris, 1992, p. 76.
42. A se vedea Degni-Segui R., Les droits de l'homme en Afrique noire francophone: Théories et réalités, Abidjan, Imprimob, 1997, pp. 4-5.
43. A se vedea Nation Unis, l'ONU pour tous. Ce qu'il faut savoir de l'ONU, de ses travaux, de son évolution pendant les 20 premières années (1945-1965), 8e édition, New York, Service d'information, 1968, p. 148.
44. Par exemple, dans l'article premier qui traite des buts et des principes de l'organisation ; dans l'article 62, concernant le Conseil économique et social, et dans l'article 76 sur les fins essentielles du régime international de tutelle. Dans l'article 56, tous les membres de l'ONU s'engagent à agir, tant conjointement que séparément, en coopération avec l'organisation en vue d'atteindre certains buts énumérés à l'article 55, notamment, la promotion du « respect universel et effectif des droits de l'homme et des libertés fondamentales pour tous, sans distinction de race, de sexe, de langue ou de religion ». A l'article 68, le Conseil économique et social est habilité à instituer des commissions « pour les question économiques et sociales et le progrès des droits de l'homme » în Nations Unies, Mécanisme des droits de l'Homme, op.cit., p. 4.
45. A se vedea Salmon J., Dictionnaire de droit international public, Bruylant, Bruxelles, 2001, pp. 411-412.
46. A se vedea Meyer-Bisch P., Approche multidimensionnelle de l'effectivité des droits humains. Une fonction spécifique pour les droits culturels?, Colloque sur l'effectivité des

droits économiques, sociaux et culturels, fin et moyen de développement, Cotonou, 18 – 20 novembre 2004, pp. 2-3.

47. A se vedea Sudre F., Droit international et européen des droits de l'homme, 3e édition, PUF, Paris, 1989, p. 13.

48. A se vedea Nation Unies, Les droits de l'homme aujourd'hui. Une priorité des Nations Unies, New York, Département de l'information, 1998, pp. 5-6.

49. Cfr paragraphes 6 et 8 du préambule de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme du 10 décembre 1948.

50. A se vedea Schabas W., A et Turp D., Droit international canadien et québécois des droits et libertés: notes et documents, Yvon Blais Inc., Québec, 1994, p. 4.

51. A se vedea Institut des Droits de l'Homme et de Promotion de la Démocratie, Recueil d'instruments internationaux relatifs aux droits de l'homme et à la protection des personnes soumises à la détention ou à l'emprisonnement, O.I.F.-A.I.F., Janvier 2005, pp. 1-65.

52. Dans les mécanismes de mise en oeuvre, les droits civils et politiques sont privilégiés par rapport aux droits économiques, sociaux et culturels parce qu'ils peuvent, à eux seuls, protéger l'individu contre l'arbitraire de l'Etat. D'ou, ils sont souvent considérés comme les seuls aptes à être directement justiciables – Nzouankeu J-M., Les mécanismes des Nations Unies de mise en oeuvre des droits économiques, sociaux et culturels, Cotonou, 28 – 31 juillet 2003, p. 100-119.

53. A se vedea Nation Unies, Droits civils et politiques: Le comité des droits de l'homme, Fiche d'information N° 15, New York, Centre pour les droits de l'homme, 1992, pp. 1-2.

54. La liste des droits garantis est la suivante aux termes des articles 6 à 27 du PIDCP: droit à la vie; interdiction de la torture et des traitements inhumains, de l'esclavage et des travaux forcés; droit à la liberté et à la sûreté (interdiction des privations de liberté arbitraires); droits des personnes détenues, interdiction de la privation de liberté pour dettes; liberté de circuler librement et de choisir sa résidence, protection des étrangers contre les expulsions arbitraires; droit à un procès équitable; non rétroactivité de la loi pénale; droit à la personnalité juridique: droit à la vie privée; liberté de pensée, de conscience et de religion, liberté d'opinion et d'expression; interdiction de la propagande pour la guerre et de l'incitation à la haine raciale, nationale ou religieuses; liberté de réunion et d'association; liberté de se marier et de fonder une famille, droit de l'enfant; droit de prendre part à la direction des affaires publiques, de voter et d'être élu et accéder aux fonctions publiques; égalité devant la loi; protection des minorités.

55. Cet article dispose: « Toute personne a droit à ce que règne, sur le plan social et sur le plan international, un ordre tel que les droits et libertés énoncés dans la présente Déclaration puissent y trouver plein effet ».

56. A se vedea Alland D., op.cit., p. 583.

57. L'article 26 de la Convention de Vienne du 23 mai 1969 qui est entrée en vigueur le 27 janvier 1980 dispose, en effet, que: « Tout traité en vigueur lie les parties et doit être exécuté par eux de bonne foi ».

58. A se vedea Vasak K., citat în Degni-Segui R., op.cit., p. 5.

BIBLIOGRAFIE CONSULTATĂ

1. Alland Denis, Droit international public, PUF, Paris, Collection Droit Fondamental, 2000.
2. Ahouannou Laurent, Droits de l'homme, démocratie et maintien del'ordre, Séminaire sur les droits de l'homme et le maintien de l'ordre, Cotonou, Konrad Adenauer, 09 – 10 octobre 2000.
3. Aristotel, Politica, Editura Națională, București, 1924.

4. Cioabă Aristide, Păvălan Lorena, Pogoceanu Rozmari, *Societatea civilă și drepturile omului*, Institutul de teorie socială, București, 1997.
5. Cloșcă I. Suceavă I., *Tratat de drepturile omului*, Editura Europa Nova, București, 1995.
6. Del Vecchio Giorgio, *Drepturile naturale în Europa*, Roma, 1959.
7. Degni-Segui René, *Les droits de l'homme en Afrique noire francophone: Théories et réalités*, Abidjan, Imprimob, 1997.
8. Dogaru Ion, Dănișor D.C., *Drepturile omului și libertățile publice*, Editura Zamolxe, București, 1998.
9. Gerard Philippe, *Cours de philosophie des droits de l'homme*, Chaire UNESCO, décembre 2004.
10. Gomez Pérez Rafael, *La Ley Eterna*. Pamplona, EUNSA, 1972.
11. Grawitz Madeleine, *Lexique des sciences sociales*, 7e édition, Dalloz, Paris, 2000.
12. Grotius Hugo, *Despre dreptul războiului și al păcii*, vol. I., Editura Științifică, București, 1968.
13. Guimbo R., Moring Jean-Yves, *Les droits fondamentaux*, Bruylant, Paris, 1997.
14. Herschh Jeanne (sous la dir.), *Le droit d'être un homme. Anthologie mondiale de la liberté*, Paris, JCL/UNESCO, 1990.
15. Kriegel Blandine, *Cours de philosophie politique*, Librairie Générale Française, Paris, 1996.
16. Kant Emmanuel, *Fondement de la métaphysique des moeurs*, Ladrance, Paris, 1993.
17. Madiot Yves citat de Ahadzi Nonou (Koffi), *Séminaire sur les droits humains et développement*, Cotonou, Chaire UNESCO, DEA/DHD, décembre 2004.
18. Mazilu Dumitru, *Drept internațional public*, curs, vol. I, Editura Lumina Lex, București, 2001.
19. Mourgeon Jacques, *Les droits de l'homme*, 2e édition, PUF, Paris, « Que sais-je ? », 1981.
20. Mpati Ne Nzita Noël, *Droit de l'homme dans l'enseignement de Jean-Paul II, în Congo-Afrique*, N° 328, Octobre 1998.
21. Năstase Adrian, *Drepturile omului – religie a sfârșitului de secol*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1992.
22. Pougoue Paul-Gérard, Sawadogos F. Michel citași de Bagoro Bessole (René), *La protection des droits de l'homme dans la Charte Africaine des droits de l'homme*, Mémoire DEA, Chaire UNESCO des Droits de la Personne et de la Démocratie, Université d'Abomey-Calavi, Cotonou, 2001-2002.
23. Salmon Jean, *Dictionnaire de droit international public*, Bruylant, Bruxelles, 2001.
24. Schabas William A., Turp Dominique, *Droit international canadien et québécois des droits et libertés*, notes et documents, Yvon Blais Inc., Québec, 1994.
25. Seriaux Alain, *Le droit naturel*, collection Poche, Paris, 1999.
26. Suceava I., *Omul și drepturile sale*, București, 1991.
27. Sudre Frédéric, *Droit international et européen des droits de l'homme*, 3e édition, PUF, Paris, 1989.
28. Van Dun Frank, *Personal freedom versus Corporate Liberties: A Libertarian Critique of Limited Liability*. Libertarian Alliance, Philosophical notes. nr. 76. 2006 (La traduction – Francois Guillaumat).
29. Vincensini J.Jacques., *Le livre des droits de l'homme*, Ed. Robert Laffont, Paris, 1985.
30. Villey Michel, *Droits de l'homme et droits naturels*, PUF, Ethiopiques numéro 26, *Révue de culture négro-africaine* avril 1981.
31. Verneaux Roger, *Filosofía del hombre*, 8ª édition, Ed. Herder, Barcelona, 1983.

Alte surse

1. Meyer Bisch Patrice, Approche multidimensionnelle de l'effectivité des droits humains. Une fonction spécifique pour les droits culturels?, Colloque sur l'effectivité des droits économiques, sociaux et culturels, fin et moyen de développement, Cotonou, 18 – 20 novembre 2004.
2. Nadeau Alain Robert, www.barreau.qc.ca/journal/frameset.asp?article=/); « La raison d'Etat et les droits fondamentaux » publié dans « Le Journal du Barreau, Vol. 32, N°18 du 1-er novembre 2000 ».
3. Nations Unies, Mécanisme des droits de l'homme, Fiche d'information N°1, New York, Centre pour les droits de l'Homme, 1988.
4. Nation Unies, Les droits de l'homme aujourd'hui. Une priorité des Nations Unies, New York, Département de l'information, 1998.
5. Nation Unies, Droits civils et politiques : Le comité des droits de l'homme, Fiche d'information N° 15, New York, Centre pour les droits de l'homme, 1992.
6. Convention de Vienne, 23 mai 1969 qui est entrée en vigueur le 27 janvier 1980.
7. Declarația Universală a Drepturilor Omului, 10 decembrie 1948, în Vida I., Drepturile omului în reglementări internaționale, Editura Lumina Lex, București, 1999.